

Европейската идентичност като „нахвърляне“

Лилия Леонидовна Сазонова

Гл.ас, д-р в Институт за изследване на обществата и знанието – БАН,

liliya.sazonova@gmail.com

European Identity as a “Projection”

Liliya Leonidovna Sazonova

Assistance Professor, PhD

Institute for the Study of Societies and Knowledge – Bulgarian Academy of Sciences

Резюме: *В статията се предлага интерпретация на европейската идентичност през призмата на екзистенциалистката философия и такива ключови за нея понятия като „нахвърляне“, „нищо“, „свобода“ и „избор“. На тази основа конструирането на европейската идентичност като проект се анализира като процес на идентификация на европейските граждани с европейската идея като съзнателно конструирана общност, която не претендира за метафизични основания на своето съществуване и няма обективна гаранция (извън волята на гражданите) за нейния континуитет.*

Abstract: *The article offers an interpretation of European identity through the prism of the existentialist philosophy and some of its key concepts like "throw", "nothing", "freedom" and "choice". On this basis, the construction of the European identity as a projection is analyzed as a process in which European citizens identify with the European idea as a consciously constructed community that does not claim metaphysical grounds for its existence and has no objective guarantee (beyond the will of the citizens) of its continuity.*

Key words: *European identity, project, free choice, past, future.*

Темата за европейската идентичност като проект, която е обект на анализ в настоящия текст, ще бъде въведена от концепцията на Хайдегер за проекта, която може да

се разгледа през призмата на понятията му за “Си-отнапред” (*Vorweg*) и за “нахвърляне” (*Entwurf*) (Хайдегер, 2005).

В определен смисъл проективните измерения на човешката екзистенция могат да се обозначат като “Си-отнапред”. За Хайдегер “Си-отнапред” е битийна структура и характеризира битието-в-света. В “си-отнапред” лежи екзистенциално-онтологическото условие на възможността за свобода за собствените екзистентни възможности. Но стремежът към една цел стеснява, дори отстранява другите възможности. Това означава, че за Хайдегер проектът не е насочен към едно безкрайно бъдеще, а представлява избор измежду голям брой възможности и отхвърлянето на всички тези, които не са избрани. Същевременно битието “си-отнапред” представлява и непълнотата (не-цялостта) на Бъденето-ето-на.

Бъденето-ето-на е захвърлено, попаднало в света и като такова то се нарича “Бъдене-в-света”. Бъденето-в-света се конституира от нахвърлянето, проектирането. В основата на проекта (Хайдегер го нарича *Entwurf*, преведено като “нахвърляне”) стои разбирането. Разбирането е разкритост на екзистиращото Бъдене-в-света (Хайдегер, 2005, с. 116). То има екзистенциална структура, която се нарича нахвърляне – разбирането “нахвърля (проектира – б.пр.) битието на Бъденето-ето-на на към неговото Заради-какво точно толкова изначално, колкото и на към значността като световост на съответния негов свят. Проектният характер на разбирането конституира Бъденето-в-света, що се отнася до разкритостта на неговото Ето-на като Ето-на на едно Можене-да-се-бъде” (Хайдегер, 2005, с. 118).

Но проектът не е отнасяне към някакъв предварително измислен план, а то постоянно продължава да нахвърля, то нахвърля “из възможности” (Хайдегер, 2005). За разбирането възможността си остава възможност, то не я тематизира, не я схваща; възможността винаги си остава възможност. Бъденето-ето-на обаче е винаги това, което става; то не е повече, не е и по-малко. Бъденето-ето-на нахвърля своето битие на към възможности – това е Можене-да-се-бъде, т.е. тук са възможностите, потенциалностите. Така проектът се оказва свободно изграждане (Хайдегер, 2005, с. 120).

Човекът никога не е нещо напълно дадено, напълно представено. Симон дьо Бовоар акцентира на тази устременост към далечината, на стремежа към трансцендиране, който Хайдегер открива у човека: „,,Човекът е същество на далечината”, казва Хайдегер.

Той е винаги *другаде*. Няма привилегирована точка в света, за която той би могъл да каже с увереност „Това съм аз”. По силата на самата си конституция той е ориентиран към нещо различно от себе си. Той е самият той чрез отношението с нещо различно от него самия” (Бовоар, 2002, с. 144). Това трансцендиране е основа на човешкото поведение, а не негов модус или състояние.

Трансцендирането не е основен проблем, върху който Хайдегер се концентрира в “Битие и време”; понятието за битието “си-отнапред” се приближава по-добре до неговото разбиране за времевостта. Това, което представлява интерес в настоящото изследване, е времевата многоизмерност на човешкото битие (обвързаността му както с бъдещето, така и с миналото) – неговото движение напред към бъдещето поставя ясни цели пред него, полага перспектива, но и го ограничава. Всеки проект е ограничен, доколкото винаги съществува определен край, който не може да бъде преодолян, без да загубим смисъла на този проект. Ограничеността прави проекта ни смислен – по същия начин човек става автентичен тогава, когато осъзнава наличието на смъртта и факта, че все някога неговото бъдеще ще свърши. Между идеята за насочеността напред на човешкото съществуване и тази за ограничеността на всеки проект няма противоречие, защото всеки избор означава предпочитане на една възможност пред друга, стремеж към едно, а не към друго бъдеще. Така че проектът е не само движение, но и “свиване”, затваряне, с което Хайдегер въвежда темата за екзистенциалната вина – когато избирам да бъда нещо определено, аз избирам да не бъда нещо друго.

От термин, използван в по-тесните рамки на екзистенциалната философия, през последните десетилетия се забелязва навлизането на понятието “проект” в различни области на живота на съвременния човек. Той се използва както в политическите теории, така и в политическата практика на ЕС. От една страна всички програми за финансиране на Европейската комисия работят на проектен принцип, тъй като това позволява прозрачността им и рамкира във времето изпълнението на дадено начинание. Това, което е по-важно, е, че термини като “европейски проект”, “проект за европейска интеграция” и т.н. се използват в политическата реторика за дефиниране на процесите, протичащи в европейското пространство като цяло.

С оглед на разгледаните по-горе екзистенциални импликации на проекта, използването на термина “европейски проект” в настоящата статия реферира именно

отворения характер на Общността. Вевер отбелязва, че в годините на създаването на ЕС и по-късно, традицията престава да има легитимиращо значение (Вевер, 2004, с. 176-177). Според него зараждащото се европейско съзнание не търси основания в умореното минало на континента, а черпи сили от *перспективите* за Европа. Холмс също акцентира върху проектния характер на европейската идентичност. Според него тя не се създава просто на базата на миналото, традициите, обичаите, а се отличава с експериментална динамика и ориентация по посока на бъдещето (Холмс, 2009, с. 52). Според Вевер ЕС не само не се изгражда на основата на продължение на определено историческо минало, но той дори не се създава от перспективата на “бъдещето за Европа”, а по-скоро от гледната точка на “*някакво* бъдеще за Европа” (Вевер, 2004, с. 197).

Важно е да се отбележи, че насочеността към бъдещето не означава липса на минало, а липса на *детерминиращо* минало, което би определило бъдещето, във *изборите* на европейските граждани. Проектният характер на европейската идентичност, който не следва традициите, а създава нещо ново – с цялата екзистенциална несигурност, която това носи, не означава тотално отхвърляне на миналото. В противен случай би се стигнало до възгордяването на западния разум, който според Юнг тласка човечеството в двете опустошителни войни (Юнг, 2002, с. 176).

В този ред на мисли следва да се продължи, че припомнянето на миналото, оттласкването от едно определено (военно) минало е един от конститутивните елементи за Общността. Политическата цел на европейския проект – създаването на мирен съюз, който да направи невъзможна войната, имплицитно съдържа в себе си предпоставката, че за да бъде той удържан във времето, е необходимо европейските граждани с участието си непрестанно да препотвърждават този избор. Това е *изборът* да бъдеш с другите, независимо от тяхното и твоето минало, защото миналото не ни детерминира напълно. От тази гледна точка европейците свободно, недетерминирано от кръв, раса и история могат да изберат дали да бъдат врагове или “единни”. Защото макар Сартр да отбелязва, че антагонизмът е характерен за човешкото битие, от това не следва, че той го предопределя изцяло.

Това разкрива и екзистенциалното измерение на идентифицирането с европейската идея (за обединение) – именно като съзнателно конструирана общност, която не претендира за метафизични основания на своето съществуване, няма обективна гаранция

(извън волята на гражданите) за нейния континуитет. Както заявява Сартр, няма минало, което да “оправдае или *наложи* сегашните или бъдещите ми действия – аз съм свобода” и още: “...конструирайки определен начин на поведение като *възможен* и тъкмо защото той е някаква *моя* възможност, аз си давам сметка, че нищо не може да ме задължи да приема този начин на поведение (...) в лоното на това отношение се е промъкнало едно Нищо – аз не *съм* онзи, който ще *бъда*” (Сартр, 1994, с. 137) Оттук екзистенциалното измерение на европейската идентичност е свързано с такъв тип конструиране на идентичност, който не я легитимира като “естествен” продукт на общо европейско минало, а приема, че това е процес, в който европейските граждани имат важна, активна роля.

Томас Рисе и Даниела Мартин предлагат интересно виждане към европейския значим “друг”, което хвърля светлина и към проблема за миналото. Изследвайки модела на конструиране на европейска идентичност във Федерална република Германия, те стигат до извода, че европейският “друг” не е някакъв конкретен политически субект или регион в света. Те смятат, че това е собственото минало на Германия и Европа, което се характеризира с милитаризъм и се подчинява на политическия принцип на баланс на силите. В резултат, смятат те, ЕС се разглежда почти като пацифистката Кантова федерация, която комбинира сътрудничество с външни партньори и либерална демокрация във вътрешен план (Рисе и Мартин, 2002, с. 327).

В този смисъл “изхвърлянето напред” (Хайдегер) на европейския проект има за свой конститутивен център “образца” на едно минало, което не бива да се проектира отново в бъдещето. Европейското оформяне срещу военното минало може да се интерпретира и като форма на *отговорност* в термините на Сартр – за едно наистина отчуждено от нас, завършено минало, над което нямаме вече контрол, но което по силата на свободата ни да бъдем автори на бъдеще, ни прави отговорни за този избор, за възможната Европа, която творим. Разгърнатата тема за универсалните ценности може да бъде прочетена отново в този нов контекст. И. Бърлин констатира, че в резултат от Втората световна война се появява признание на Запад, че съществуват универсални ценности, които “могат да бъдат основополагащи за човешките същества като такива”. Според него, когато бъдат отхвърлени тези ценности, както се случва по време на войната, те се връщат “като инвалиди от войната, за да преследват европейското съзнание” (Бърлин, 199, с. 202). Следва да бъде направена уговорката, че тази им “универсалност” не следва от

някаква специфична тяхна конституция – задължителността им, ако има такава, се задава от моралния императив.

Нетрадиционната интерпретация на “европейския друг” хвърля светлина както върху такива екзистенциални понятия като “избор” и “отговорност”, така и върху природата на европейските ценности в контекста на изграждането на европейска принадлежност. За да се онагледят тази теза, ще бъде представена една от програмите на Генералната дирекция “Образование и култура” на ЕК. “Европа за гражданите” е програма на ЕК, която заявява като своя мисия *ангажирането* на гражданите в развитието на европейската интеграция и “овластяването” (empower) им при изграждането на европейска идентичност (Европейска комисия 2009). Показателен по отношение на ролята на паметта за пораженията от Втората световна война при формирането на европейско съзнание е фактът, че четвъртата спонсорирана дейност по програмата е “Активна европейска памет”. Идеята, която стои зад нея, е посредством припомняне на престъпленията, извършвани по време на Втората световна война, гражданите да рефлектират върху историята на европейската интеграция и да не забравят причините за създаването на Европейската общност, донесла мир и просперитет в настоящето.

Отговорността за миналото и знанието защо европейският проект е бил избран като алтернатива на войната спомага грешките от миналото да не бъдат повтаряни, когато се проектира в бъдещето. Затова в рамките на тази програма, насочена към изграждане на обща идентичност, се финансират проекти, които целят опазването на исторически места, свързани с нацисткия режим (като концентрационни лагери) или преживявания на хора, които са участвали или преживели войната. Поддържането на съзнанието за травмите от войната живо и у поколенията, за които това не е спомен, а разказ, е от изключително значение. Защото напомнянето за войната изгражда съзнание за това, че фундаменталните принципи на ЕС – свобода, демокрация, човешки права, не са даденост, а въпрос на *избор*, който е направен в миналото и трябва да бъде *препотвърждаван* от всяко следващо поколение.

На концептуално ниво необходимостта от насърчаване на дейности по припомняне, дебатиране и рефлексия върху този “европейски друг” е свидетелство, че споделените европейски ценности нямат субстанциална природа. Те не се възприемат като изконно европейски и произтичащи с неизбежност от европейската култура и достижения. Ако в

рамките на програмата си по насърчаване на европейска идентичност, ЕС финансира проекти, които да съживяват съзнанието, направило обединена Европа норма, то е защото това спомага подготвянето на активни европейски граждани, които не просто “наследяват” европейските ценности, а чрез осъзнатата си гражданска позиция ги (пре)избират като свои лични. *Европейската идентичност като проектна ще рече колективна идентичност, която се основава на избора, а не на безрефлексивно унаследяване на минало, ценности и т.н.*

References

- Bovoar, S. (2002) *Za edin moral na neednoznachnostta*. Sofiya: Nauka i izkustvo.
- Vever, U. (2004) *Evropa sled 1945 g. : Ot kriza kam obnovlenie*. – V: U. Kevin, Ya. Dusen (sast.) *Istoriya na evropeyskata ideya*. Sofiya: Voенно izdatelstvo.
- Sartr, Zh. P. (1994) *Bitie i nishto*, T. 1, Sofiya: Nauka i izkustvo.
- Haydeger, M. (2005) *Bitie i vreme*. Sofiya: Akad. izd. “Marin Drinov”.
- Yung, K. (2002) *Savremenniyat chovek v tarsene na dushata*. Pleven: EA.
- Berlin, I. (1991) *European union and its vicissitudes*. – In: H. Hardy (ed). *The Crooked Timber of Humanity: Chapters in the history of ideas*. New York: Knopf.
- European Commission. (2009) *Seminar - Anthropological perspectives in a changing Europe “Bringing people in”*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Holmes, D. (2009) *Experimental identities (after Maastricht)*. In: J. Checkel, P. Katzenstein (ed). *European identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Risse, T. and Engelmann-Martin, D. (2002) *Identity politics and European integration : The case of Germany*. In: A. Pagden (ed.) *The Idea of Europe – From Antiquity to the European Union*. New York: Cambridge University Press.